

AZ IDEGENNYELV-TUDÁS ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON A KILENCVENES ÉVEKBEN

AKILENCVENES ÉVEKBEN MAGYARORSZÁGON – a kelet-európai országokhoz hasonlóan – a nyugati civilizációba történt visszatéréssel, a gazdasági, biztonságpolitikai, kulturális, turisztikai és egyéb külső kapcsolatok átalakulásával illetve kiszélesedésével, mindenekelőtt az Európai Unióhoz való közeledéssel és a NATO-ba történt felvétellel az idegen nyelvek ismerete, elsősorban a világszerte afféle *lingua franca*-nak, az új kor latinjának tekintett angolé, és a szűkebb geopolitikai környezetünk érintkezési hagyományaiban erős történelmi gyökerekkel is rendelkező németé rendkívüli módon felértékelődött. A nyelvtudás jelentőségét még inkább kiemelik a tudásalapú társadalom és az egyén információs horizontját soha nem látott mértékben kiterjesztő számítógépes világháló kommunikációs követelményei. A nyomást mi sem jelzi jobban, mint az, hogy a nagy presztízsű és jól jövedelmező foglalkozások esetében a megfelelő angol, német stb. nyelvi készségek nemcsak hangsúlyosan szerepelnek az alkalmazási feltételek között, hanem gyakran már maga az álláshirdetés is idegen nyelven van megfogalmazva.

Felmérések és módszertani problémák

A nyelvtudás iránti felfokozott igények a társadalomkutatásban is visszatükröződnek. Az elmúlt tíz évben felmérések sokasága gyűjtött adatokat a magyarországi népesség idegen nyelvi ismereteiről. Az 1. táblázat néhány ismert intézmény vizsgálatainak eredményeit tünteti fel.

Első megközelítésben nagyon örvendetesnek találhatjuk az 1. táblázat oszlopait, hiszen számaiból úgy tűnik, hogy a kilencvenes évek kezdetétől az ezredfordulóig látványosan megnövekedett a magyarországi nyelvtudók száma. Ha azonban egy kicsit belegondolunk az idegennyelv-tudással kapcsolatos adatfelvételek módszertani sajátosságaiba és számolunk az adatgyűjtés nehézségeivel, akkor – nem vonva kétségbe a nyelvtudók számának emelkedő tendenciáját – komoly kétségeink keletkezhetnek azt illetően, hogy az emelkedés valóban olyan jelentős mértékű volt-e, mint ahogy azt az 1. táblázat adatai mutatják.

Az idegennyelv-tudás nagy populációban való kiterjedtségének és összetételének kutatásában kétféle módszertani problémával is szembe kell nézni. Az egyik abban áll, hogy az ilyen vizsgálatokban szokásosan alkalmazott kérdőíves adatfelvételi tech-

nika nem közvetlenül magát a tényleges nyelvtudást méri, hanem csak a kérdezetteknek a saját nyelvtudásukról adott nyilatkozatát regisztrálja. Ahhoz, hogy valóban közvetlenül a nyelvtudást mérhessük, tesztek sorozatára lenne szükség. Ez azonban már három-négy fontosabb nyelvre kidolgozva is rendkívüli mértékben megdrágítaná, illetve több száz vagy több ezer ember megkérdezése esetén szinte végrehajthatatlanul körülményessé tenné a vizsgálatokat. Így az elvileg a legmegbízhatóbb eredményeket ígérő tesztek alkalmazásáról a kutatók kénytelenek lemondani, és az adatok forrásaiként elsősorban a kérdezettek gyakorlatilag ellenőrizhetetlen válaszaira kénytelenek támaszkodni, ami viszont óhatatlanul igen erősen torzító szubjektivitást, azaz korrekciót igénylő bizonytalansági tényezőt visz az eredményekbe.

1. TÁBLA

Néhány intézmény idegennyelv-tudási adatai 1990 és 2000 között (százalék)

	Népszámlálás 1990*	TÁRKI 1992*	Eurobarometer 1995*	Eurobarometer 1996*	Medián 1997*	Szonda 2000**
Német	4,9	5,4	8,0	10,0	13,8	16,0
Angol	2,5	3,0	6,0	7,0	10,6	13,3
Orosz	1,7	2,4	3,0	3,0	5,0	5,5
Francia	0,6	0,8	-	-	1,6	1,8
Olasz	0,2	-	-	-	1,1	1,2
Egyéb	3,2	4,1	-	-	4,8	2,8
Összesen	10,6	12,5	-	-	24,3	30,5
N	7 763 762	2 998	1 000	1 000	1 187	3 000

* Idézi Hartkamp 1998. Az idegennyelv-tudás alakulása Magyarországon 1990 óta. (Kézirat a JEL-KÉP szerkesztőségében.)

** Ezúton mondunk köszönetet Závecz Tibornak, a Szonda-Ipsos közvélemény-kutatói igazgatójának, hogy lehetővé tette a cég adatainak felhasználását ebben a dolgozatban.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a nyelvtudás szintjének megállapításánál kézenfekvőnek tűnhetne abból kiindulni, vajon van-e, és ha igen, akkor milyen szintű nyelvvizsgálója a kérdezettnek. Önmagában azonban a (valamilyen szintű) nyelvvizsga megléte a felnőtt populáció egészére vonatkozóan semmiképpen sem fogadható el a nyelvtudás valós indikátorának: nem mindegyik jó nyelvtudó rendelkezik (ilyen vagy olyan) nyelvvizsgálóval, és a (valamilyen) nyelvvizsgán átesettek közül nem mindenki boldogul azon a nyelven, amelyből vizsgálja van.

A valódi nyelvtudók kiválasztása mellett a másik módszertani problémát a Magyarországon élő nemzetiségi-kisebbségi nyelvtudók számbavétele jelenti. A gond az okozza, hogy a magyarországi nemzetiségek nem egy-egy nagyobb tömbben, hanem az ország egymástól távol eső területein sok-sok – főleg kisméretű – településen szétszóródva élnek. Ennek következtében ha nem a lakosság minden tagjára kiterjedő, népszámlálásszerű, hanem mintavételen alapuló kérdéses történik, akkor a településtípus szerinti reprezentativitás ellenére még nagy elemszámú minta esetén is fennáll a veszélye annak, hogy a nemzetiségi nyelvek (nemzetiségi) ismerői alul- vagy éppen felülreprezentáltak lesznek – attól függően, hány nemzetiségi település kerül bele a mintába.

A roma kisebbség esetében ezt az alapproblémát tetézi a magyarországi cigány (és román) nyelvi változatok bizonytalan státusa, a cigánysághoz tartozásnak a válaszadás őszinteségét kedvezőtlenül befolyásoló stigmatizáltsága, valamint az, hogy a cigányság periférikus helyzetű népes rétegei gyakorlatilag be sem kerülnek az ilyen jellegű adatfelvételek (ténylegesen megkérdezett) mintáiba.

A következőkben egy olyan vizsgálat sorozat eredményeit mutatjuk be a hazai idegennyelv-tudásról, amely a *survey*-jellegű kérdőíves vizsgálatok lehetőségeihez képest igyekezett kivédeni az említett módszertani problémákból adódó bizonytalanságokat, torzulásokat.

A vizsgálat sorozat

Jelen sorok szerzője a Tömegkommunikációs Kutatóközpont munkatársaként 1979 és 1982 között három kérdőíves adatfelvételt végzett a nyelvtudás témakörében, majd több mint tíz évvel később – akkor már a Magyar Tudományos Akadémia kutatójaként – megismételte a korábbi vizsgálatot. Az eredeti felmérésekben a 18 éven felüli lakosság országos, nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentatív mintáin összességében 24000 főt kérdeztek meg idegen nyelvi ismereteiről. A kilencvenes évek közepén megismételt vizsgálatban az MTA Kommunikációelméleti Kutatócsoportnak ilyen nagy mintájú kérdésekre nem volt lehetősége. 1994-ben és 1995-ben két adatfelvétel keretében a 14 éven felüli lakosság kétszer 1000 fős, országos, nem, életkor, iskolázottság és településtípus szerint reprezentatív mintán történt a kérdés, mégpedig az összehasonlíthatóság érdekében – kisebb módosításoktól eltekintve – lényegében ugyanazzal a kérdőív-blokkal, mint másfél évtizeddel korábban.¹

Arra a kérdésre válaszolva, hogy „Tud-e ön valamennyire a magyaron kívül valamilyen más nyelven?“, az interjúalanyok 32 százaléka nyilatkozott úgy, hogy valamennyire jártas legalább egy idegen nyelvben; 11 százalék két, 3 százalék pedig három vagy annál több nyelv valamilyen szintű ismeretét állította magáról. Nyelvenként a 2. táblázaton látható módon alakult azoknak az aránya, akik valamilyen szintű nyelvtudást állítottak magukról.

2. TÁBLA

Nyelvtudónak állítják magukat (százalék)

Német	17,3	Olasz	1,2
Angol	11,5	Délszláv	0,8
Orosz	8,8	Román	0,7
Francia	2,1	Egyéb nyelv	2,3
Szlovák	2,1		

¹ Az 1979–1982 közötti vizsgálat eredményeiből született fontosabb publikációk: Terestyéni Tamás: Idegennyelvi kommunikációs kultúra Magyarországon (Szociolingvisztikai adalékok). *Szociológia*, 1981/3–4.; U.ő.: The Knowledge of Foreign Languages in Hungary. *Acta Linguistica* 31, 1981.; U.ő.: Helyzetkép a hazai idegennyelv-tudásról. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1985/1. Publikációk a kilencvenes évek közepén készült felmérésekből: Terestyéni Tamás: Helyzetkép az idegennyelv-tudásról. *JEL-KÉP*, 1995/2.; U.ő.: Vizsgálat az idegennyelv-tudásról. *Modern Nyelvtudomány*, II. évf. 3., 1996. szept.

Annak megítéléséhez, hogy az ily módon nyert – nyilvánvalóan igen erősen felfelé torzító – válaszok valójában milyen szintű nyelvtudást takarnak, egy olyan skálát kínáltunk fel az interjúalanyoknak, amely – az őszinteség és a kooperativitás minimumát feltételezve – viszonylag reális képet adhatott tényleges idegen nyelvi képességeikről. Azokat az interjúalanyainkat, akik (valamilyen szinten) nyelvtudónak vallották magukat, arra kértük, hogy a következő ötfokozatú skála segítségével jelöljék meg, saját értékelésük szerint milyen szintű a nyelvtudásuk:

- 1 – szinte már mindent elfelejtettem, alig értek meg valamit ezen a nyelven (szinte semmi);
- 2 – többé-kevésbé megértem, ha ezen a nyelven beszélnek, de nem nagyon tudom kifejezni magam (kevéske);
- 3 – jól értek szóban és olvasva, de a folyamatos beszéd és írás nehezen megy ezen a nyelven (elboldogul);
- 4 – jól értek szóban és olvasva is, és beszélni és írni is jól tudok ezen a nyelven, de nem olyan könnyedén, mint magyarul (jó);
- 5 – éppúgy tudom használni ezt a nyelvet szóban és írásban is, mint a magyart (nagyon jó).

(Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a szubjektivitást, az önértékelés bizonytalanságait ez a skála sem képes maradéktalanul elhárítani, mindenesetre a legnagyobb torzulások kiszűrésére feltétlenül alkalmas.)

A magukról valamilyen szintű nyelvtudást állítóknak több mint a fele (az angol és a francia esetében csak közel a fele) igen alacsonyra, gyakorlatilag nullára értékelte nyelvtudását. (3. táblázat)

3. TÁBLA

A nyelvtudás szintjének értékelése (százalék)

	Német	Angol	Orosz	Francia-	Olasz	Egyéb
1 - szinte semmi	6	9	30	16	9	26
2 - kevéske	47	39	44	32	43	43
3 - elboldogul	27	28	13	32	26	5
4 - jó	17	20	12	18	13	10
5 - nagyon jó	3	4	1	2	9	16
Összesen	100	100	100	100	100	100
N	270	208	148	36	22	57

Szoros kapcsolat van a nyelvtudás értékelése és aközött, hogy a kérdezettnek van-e valamilyen szintű nyelvvizsgája. Teljes vagy akárcsak hozzávetőleges egybeesésről azonban semmiképpen sem beszélhetünk. A felsőfokú nyelvvizsga megléte együtt jár ugyan a nyelvtudás 5-ös (nagyon jó) vagy 4-es (jó) értékelésével, de olyan összefüggés nincs, hogy az 5-ös vagy 4-es értékelés meghatározó módon csak felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezőknél fordul elő. (Ez már csak azért sem lehetséges, mert a nemzetiségi nyelvtudók közül általában még azoknak sincs semmilyen nyelvvizsgájuk, akik a nemzetiségi nyelvet első vagy második anyanyelvükként beszélik.) Az alacsonyabb szintű

nyelvvizsgák (középfokú, alapfokú, érettségi, egyéb vizsga) és a nyelvtudás értékelése között lényegesen lazább a kapcsolat, bár kétségtelen, hogy az alacsonyabb szintű vizsga meglepte is inkább valószínűsít 3-asra vagy magasabbra értékelt nyelvtudást, mint a mindennemű vizsga hiánya. Például az oroszból érettségizettek között igen kis számban akadtak olyanok, akik 3-asra vagy magasabbra értékelték orosz nyelvtudásukat, de még mindig nagyobb volt az arányuk az orosz érettségivel rendelkezők között, mint azok között, akik nem érettségiztek oroszból.

Vizsgálatunkban végül is azokat tekintettük valódi nyelvtudóknak, akik nyelvtudásukat legalább 3-asra vagy annál magasabbra osztályozták. A nyelvenkénti minősítést feltüntető 3. táblázaton jól látható egyébként, hogy az angol és a francia nyelvvel való találkozás a kérdezettek önértékelése szerint nagyobb valószínűséggel vezetett magasabb szintű, „valódi” nyelvtudáshoz, mint a német, de még inkább mint az orosz nyelvvel való ismerkedés. Az egyéb nyelvet említők között is igen magas volt azok aránya, akik saját bevallásuk szerint keveset vagy szinte semmit sem tudnak az általuk megnevezett nyelven, ugyanakkor kiemelkedően magas volt közöttük a nagyon jó nyelvtudók aránya is; ez nem utolsó sorban annak következménye, hogy ezen a táblázaton az egyéb nyelvek kategóriájában jelentek meg a magyarországi szlovák, délszláv és román nemzetiségi nyelvtudók, akiknek nem kis hányada (első vagy második) anyanyelveként, tehát igen jól beszél a nemzetiségi nyelvét.

Mivel nyilvánvaló volt, hogy kilencvenes évek közepén végzett vizsgálatunkban a minta viszonylagos szűkössege következtében a nemzetiségi-kisebbségi nyelvtudókra vonatkozóan csak kétséges megbízhatóságú adatokhoz juthattunk, jelen beszámolónkat csakis a nem nemzetiségi-kisebbségi nyelvtudókra korlátoztuk. Vagyis a magyarországi legfontosabb nemzetiségi-kisebbségi nyelvek, tehát a német, a szlovák, a délszláv nyelvek (szerb, horvát, szlovén) és a román esetében kiemeltük azokat, akiknek a nyelvtudás megszerzésével kapcsolatos válaszaiból az tűnt ki, hogy e nyelvek valamelyikében való ismereteik és jártasságuk nemzetiségi háttérű, és a továbbiakban nem foglalkoztunk velük. Ugyanígy jártunk el azzal a néhány válaszadóval is, aki cigány nyelvtudást jelzett.

Nyelvtudók és nyelvek²

Adatfelvételeink szerint a kilencvenes évek közepén (a nemzetiségi nyelvtudókat nem számítva) a 14 éven felüli lakosság 11,8 százaléka ismert legalább egy idegen nyelvet legalább olyan szinten, hogy „szóban és írásban is elboldogult rajta”. Azok aránya, akik két nyelvet beszélnek, 3,6 százalék volt, azoké pedig, akik három vagy még több nyelvet, 0,8 százalék. A 18 éven felüli lakoságnál ezek az arányok: 11,2, 3,3 és 0,8 százalék.

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján végzett vizsgálatunk a 18 éven felüli lakosság körében 9,2 százaléknál (nem nemzetiségi) nyelvtudót regisztrált. Vagyis a nyolc-

2 Mielőtt belekezdenénk vizsgálati eredményeink ismertetésébe, a fentiek értelmében nyomatékosan le kell szögeznünk, hogy vizsgálatunkban a *nyelvtudó* kategória mindvégig azokat fedi, akiknek nyelvtudása nem nemzetiségi-kisebbségi háttérű, és akik idegennyelvi ismereteiket egy ötfokú önértékelő skálán legalább közepesre vagy annál jobbra minősítették.

vanás évek elejétől 1994–1995-ig két százalékponttal, azaz mintegy 150 ezer fővel emelkedett a (felnőtt, nem nemzetiségi) nyelvtudók száma Magyarországon, ami természetesen mindenképpen örvendetes, még ha a növekedés nem is látványos.

A férfiak között valamivel nagyobb arányban fordulnak elő nyelvtudók (12,5 százalék, N = 939), mint a nők között (11,2 százalék, N = 1060), ami elsősorban a férfiaknak a nőknél átlagosan magasabb iskolázottságával függhet össze. Egyébként is az iskolázottság az a változó, amellyel a legszorosabb a nyelvtudás kapcsolata. (4. táblázat)

4. TÁBLA

Nyelvtudók iskolázottsági csoportokban (százalék)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	Középiskola	Főiskola, egyetem
Nyelvtudó	1	7	10	41
Nem tud nyelvet	99	93	90	59
Összesen	100	100	100	100
N	271	527	972	229

Elsősorban az iskolázottsági szint hatását sejthetjük a mögött is, hogy a fiatalabb korosztályokban, illetve az urbanizáltabb környezetben magasabb a nyelvtudók aránya, mint az idősebbek, illetve a kevésbé urbanizált környezetben élők között. (5. és 6. táblázat)

5. TÁBLA

Nyelvtudók életkori csoportokban (százalék)

	14–17 éves	18–30 éves	31–40 éves	41–50 éves	51–60 éves	60 év felett
Nyelvtudó	26	19	11	10	6	7
Nem tud nyelvet	74	81	89	90	94	93
Összesen	100	100	100	100	100	100
N	84	435	379	352	282	467

6. TÁBLA

Nyelvtudók településtípus szerint csoportokban (százalék)

	Budapest	Város	Község
Nyelvtudó	24	11	6
Nem tud nyelvet	76	89	94
Összesen	100	100	100
N	398	867	734

Tehát – mint ezt egyébként már a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján végzett vizsgálatunkban is triviális összefüggésként megállapíthattuk – minél magasabb iskolai végzettséggel bír, minél fiatalabb korcsoportba tartozik és minél urbanizáltabb környezetben él valaki, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy idegennyelv-

tudással is rendelkezik. Mindenesetre az iskolai nyelvoktatás eredményességéről – vagy talán helyesebb lenne úgy fogalmazni, hogy csekély eredményességéről – sokat elárul az az adat, hogy a középiskolát végzetteknek a 90 százaléka saját bevallása szerint egyetlen idegen nyelven sem tud elboldogulni.

A kilencvenes évek közepén kiemelkedően a német és az angol nyelv ismerői voltak a legnagyobb számban. Oroszul – annak ellenére, hogy negyven éven keresztül az oktatás minden szintjén az orosz volt az általánosan kötelező nyelvi tárgy – lényegesen kevesebben tudnak, mint németül vagy angolul. Még ennél is jóval ritkább a francia, és még inkább az olasz nyelv ismerete. (7. táblázat)

7. TÁBLA

Nyelvtudók nyelvenként (százalék)

	1979-1982		1994-1995	
	100=18+ éves lakosság	100=14+ éves lakosság	100=18+ éves lakosság	100=18+ éves lakosság
Német	5,4	6,3	6,1	6,1
Angol	1,9	5,5	5,1	5,1
Orosz	2,9	1,9	2,0	2,0
Francia	0,8	0,9	0,9	0,9
Olasz	n.a.	0,5	0,5	0,5
Egyéb nyelv	0,6	0,8	0,9	0,9
N	24000	2000	1915	1915

A 7. táblázaton jól láthatjuk, hogy a nyolcvanas évek elejéhez képest a kilencvenes évekre a nyelvtudók nyelvenkénti megoszlása jelentősen átalakult. Látványosan – több mint a kétszeresére – emelkedett az angolul tudók száma, de a németül tudóké is gyarapodott valamelyest, az orosz nyelvtudással rendelkezőké viszont csökkent. Az egyéb nyelvek esetében – itt a spanyol és a latin mellett a magyarországi nemzetiségek által is beszélt nyelvek, így a szlovák, a román, a szerb és a horvát ismerőit találjuk viszonylag nagyobb számban – szintén mutatkozik kisebb növekedés, valószínűleg elsősorban a szomszédos országokból érkezett áttelepülteknek illetve menekülteknek köszönhetően.

Azt leszámítva, hogy a franciául tudók között kétszer annyi a nő, mint a férfi, nemek szerint nincs érdemleges különbség az egyes nyelvek ismerői között. Az életkori, az iskolázottsági és a településtípus szerinti csoportokat tekintve az tűnik a legpregnansabb összefüggésnek, hogy a legmagasabb iskolai végzettségű, a fiatalabb korosztályokhoz tartozó és az urbanizáltabb környezetben élő nyelvtudók leginkább angolul tudnak, az idősebb, kevésbé urbanizált környezetben élő és a közepesen vagy annál alacsonyabban iskolázott nyelvtudók viszont inkább németül (8., 9. és 10. táblázat).

Azt is megvizsgáltuk, hogy a nyelvtudáshoz nyelvenként milyen arányban járultak hozzá különféle tanulási lehetőségek. A vonatkozó adatokat feltüntető 11. táblázattal kapcsolatban – a félreértések elkerülése végett – fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy számai nem azt jelzik, hogy egyik vagy másik nyelvoktatási/nyelvtanulási forma

mennyire volt hatékony, hanem csak azt mutatja, hogy az egy-egy nyelvben értékelhető ismeretekkel rendelkezők milyen arányban vettek részt az elsorolt oktatási-tanulási formák valamelyikében.

8. TÁBLA

Az egyes nyelvek ismerői életkori csoportokban (százalék)

	14-17 éves	18-30 éves	31-40 éves	41-50 éves	51-60 éves	60 év felett
Német	12	8	5	7	2	6
Angol	12	11	6	5	2	1
Orosz	0	3	3	2	2	1
Francia	1	2	0	1	0	1
Olasz	1	1	0	0	0	0
Egyéb nyelv	1	0	4	1	1	1
N	84	435	379	352	282	467

9. TÁBLA

Az egyes nyelvek ismerői iskolázottsági csoportokban (százalék)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	Középiskola	Főiskola, egyetem
Német	1	4	6	18
Angol	0	3	4	22
Orosz	0	1	1	10
Francia	0	0	1	3
Olasz	0	1	0	2
Egyéb nyelv	1	0	1	2
N	271	527	972	229

10. TÁBLA

Az egyes nyelvek ismerői településtípus szerinti csoportokban (százalék)

	Budapest	Város	Község
Német	11	6	4
Angol	16	5	1
Orosz	4	2	1
Francia	2	1	1
Olasz	1	0	1
Egyéb nyelv	1	1	0
N	398	867	734

A 11. táblázat egyértelműen az intézményes iskolai nyelvoktatás jelentőségére világít rá. A középiskola volt az az intézmény, amelyben a legtöbb (későbbi) nyelvtudó gyarapította idegen nyelvi ismereteit, az orosz esetében azonban az általános iskola még nagyobb szerephez jutott, ami értelemszerűen következik abból, hogy évtizedeken

keresztül az orosz volt az általános iskolában kötelezően tanult idegen nyelv. A táblázaton már megjelenik az a tendencia, hogy az általános iskolában is az angol és a német vált a legtöbbször oktatott idegen nyelvvé. Az is jól látszik, hogy a legkedveltebb nyelvek esetében – szemben az oroszral – viszonylag jelentős szerephez jutnak a(z) intézményesen szervezett) nyelvtanfolyamok és a magánórák, továbbá, hogy leginkább az angol és a német esetében van esélye annak, hogy valaki nem formális oktatás keretében, hanem például külföldi tartózkodás során gyarapítsa idegen nyelvi ismereteit.

11. TÁBLA

*A nyelvtudás forrásai (százalék)**

	Német	Angol	Orosz	Francia
Általános iskola	15	12	78	0
Középiskola	54	59	66	78
Főiskola, egyetem	16	26	28	33
Nyelvtanfolyamok	27	31	9	21
Magánórák	22	26	5	33
Egyéb (nem oktatási)	25	25	5	16
N	270	208	148	36

* Valaki nyelvtudásához természetesen akár az összes feltüntetett forrás hozzájárulhatott, ezért az oszlopok összege nem egyenlő 100 százalékkal.

Az idegen nyelv-tudás használata

Az idegen nyelvi kommunikációs kultúra fontos jellegzetessége az is, hogy a nyelvtudók használják-e nyelvtudásukat, és ha igen, milyen kontextusokban és milyen intenzitással. A mindennapi élet öt területére – a munkára, az újság- és könyvolvasásra, a rádióhallgatásra és tévénézésre, a külföldi turistautakra, valamint a külföldi baráti-ismeretségi szálakra – vonatkozóan tettünk fel a nyelvtudás használatával kapcsolatos kérdéseket. A válaszok az idegen nyelvi ismeretek gyakorlati alkalmazásában területenként is és nyelvenként is jelentős különbségeket jeleztek. (12–16. táblázat)

Egészében véve mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy a nyelvtudók válaszai szerint – bármely területről legyen is szó – a nyugati nyelvek ismerete lényegesen jobban hasznosul, mint az oroszé. Ami a munkát illeti, ezen a téren kiemelkedően az angolul tudók használják leginkább a nyelvtudásukat. (12. táblázat) Az olasz nyelv ismerői is igen intenzív használatról nyilatkoztak a munkában, itt azonban az adatok megbízhatóságát igencsak kétségessé teszi a nagyon alacsony elemszám. Azok körét, akik a német nyelvet használják munkájukban, feltehetően némileg csökkentette az a körülmény, hogy a németül tudók között viszonylag jelentős arányban vannak már nem dolgozó idősebb korúak, nyugdíjasok. Ezzel együtt a sokrétű gazdasági, kulturális és idegenforgalmi kapcsolatok alapján bizonyára sokan jóval intenzívebbnek tételezték volna a német nyelvtudás használatát a munkában.

12. TÁBLA

Használja-e idegennyelv-tudását a munkájában? (százalék)

	Nem	Néha	Gyakran	Összesen	N
Német	49	23	28	100	127
Angol	30	22	48	100	108
Orosz	62	26	12	100	38
Francia	38	44	18	100	19
Olasz	30	20	50	100	11

Az angol nyelv használata az újság- és könyvolvasás terén is lényegesen intenzívebb, mint a németé, vagy bármelyik egyéb nyelv (13. táblázat), az idegen nyelvű elektronikus tömegkommunikáció fogyasztásában viszont már a német nyelv az elsőbbség. (14. táblázat). Persze a nyelvtudás használhatóságát ezen a téren erősen meghatározza az idegen nyelvű rádió- és tévéprogramok kínálata. Az osztrák adók foghatósága Magyarország jelentős részén, de még inkább a sokféle német nyelvű műholdas tévéprogram egyre szélesebb körű elérhetősége nyilvánvalóan jelentős mértékben elősegíti a német nyelvtudás fokozottabb aktivizálódását, egyben bizonyára sarkall is a nyelvtudás megszerzésére. Ugyanez elmondható az angol nyelvű programokról is.

13. TÁBLA

Olvas-e újságot, könyvet idegen nyelven? (százalék)

	Nem	Néha	Gyakran	Összesen	N
Német	43	39	18	100	127
Angol	25	47	28	100	108
Orosz	62	28	10	100	38
Francia	19	69	12	100	19
Olasz	36	45	19	100	11

14. TÁBLA

Hallgat-e, néz-e idegen nyelvű rádió-, illetve tévéadásokat? (százalék)

	Nem	Néha	Gyakran	Összesen	N
Német	11	36	53	100	127
Angol	16	34	50	100	108
Orosz	77	18	5	100	38
Francia	57	29	14	100	19
Olasz	45	45	10	100	11

A külföldi turistautaknál (ha eltekintünk az olasz nyelvre vonatkozó kissé kétséges megbízhatóságú adatoktól) kiemelkedően hasznosul a német nyelvtudás (15. táblázat). Az e téren kapott válaszokat persze alapvetően befolyásolja, hogy milyen nyelvű országokba irányulnak a leggyakrabban a nyelvtudó magyarok turistaútjai. Már önmagában a távolság miatt is sokkal valószínűbb a német, mint az angol nyelvterület-

rel való érintkezés, így aligha meglepő, hogy a németül tudók jóval intenzívebb nyelvhasználatot jeleznek a turistautak kapcsán, mint a más idegen nyelvek ismerői.

15. TÁBLA

Használja-e nyelvtudását külföldi turistaútjain? (százalék)

	Nem használja	Használja	Összesen	N
Német	26	74	100	127
Angol	46	54	100	108
Orosz	69	31	100	38
Francia	50	50	100	19
Olasz	9	81	100	11

Nem utolsó sorban a földrajzi közelség és a történelmi hagyományok magyarázhatják, hogy a baráti-ismeretségi kapcsolatok terén is a német kötődés a legerősebb (16. táblázat).

16. TÁBLA

Vannak-e külföldi barátai, ismerősei, akikkel idegen nyelven érintkezik? (százalékban)

	Nem használja	Használja	Összesen	N
Német	37	63	100	127
Angol	44	56	100	108
Orosz	69	31	100	38
Francia	44	56	100	19
Olasz	27	73	100	11

Úgy tűnik tehát, hogy míg a munkában és a nagyobb intellektuális erőfeszítést igénylő információ-befogadásban (újság- és könyvolvasás) inkább az angol nyelvtudás hasznosul, addig a kikapcsolódás jellegű tevékenységekben, illetve a személyközi kapcsolatokban a német használata intenzívebb.

A preferált idegen nyelv

Az idegennyelv-tudás terjedését, a nyelvoktatás hatékonyságát és a megszerzett nyelvtudás hasznosítását jelentős mértékben befolyásolhatják a nyelvtanulással és az egyes nyelvekkel kapcsolatos attitűdök, preferenciák, sztereotípiák. Ezért vizsgálatunkban arra is kitértünk, hogy az emberek miképpen viszonyulnak a nyelvtanuláshoz, és melyik idegen nyelvet tanulnák szívesen, ha erre módjuk lenne.

A kérdezettek 84 százaléka nyilatkozott úgy, hogy szívesen tanulna idegen nyelvet, és az így válaszolók túlnyomó többsége meg is nevezte, melyiket: minimális különbséggel az angol és a német volt az a két nyelv, amelyet a legtöbb kérdezett választott. (17. táblázat) Az angolt és a németet preferálók mellett szinte eltörpülnek azok az egészen kis csoportok, amelyek a francia és az olasz nyelvet választották, és még inkább a spanyolra és az oroszra szavazók. Az egyéb nyelvek közül a szlovákra (5 fő), az

eszperentóra és a japánra (4–4 fő), valamint a kínaira, a svédre és a latinra (3–3 fő) esett még említésre érdemes számú szavazat.

17. TÁBLA

Milyen idegen nyelvet tanulnának szívesen? (százalék)

	1972-1982	1994		1972-1982	1994
Angol	29,8	46,1	Olasz	na.	2,4
Német	43,1	45,5	Spanyol	na.	0,8
Francia	5,1	2,6	Orosz	17,4	0,8
Egyéb	4,6	1,8	Összesen	100,0	100,0
Szívesen tanulna	20 590	1 680			

A 17. táblázatról az is leolvasható, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójához képest a kilencvenes évek közepére az egyes idegen nyelvek preferáltsága igencsak átalakult. Igaz ugyan, hogy a német nyelvet másfél évtizede és 1994/95-ben is egyaránt a kérdezettek majdnem fele választotta, az angolt választók részaránya viszont a nyolcvanas évek legeleje óta több mint ötven százalékkal növekedett, miközben az orosz szinte teljesen eltűnt. (Zárójelben megjegyezzük, hogy a kilencvenes évek elején az EU-országokban a középfokú oktatásban átlagosan a tanulók 83 százaléka tanult angolt, 31 százaléka franciát és 17 százaléka németet. *Europe in Figures. Eurostat, 1995.*)

A nemek között annyi különbség mutatkozott, hogy a nők körében lényegesen több volt az olaszt, a franciát és az angolt választó, a férfiak között ezzel szemben a német nyelvet választók voltak többen (18. táblázat).

18. TÁBLA

Nyelvek népszerűsége férfiak és nők között (százalék)

	Férfiak	Nők		Férfiak	Nők
Angol	45	48	Olasz	1	3
Német	48	42	Egyéb nyelv	4	4
Francia	2	3	Összesen	100	100
Szívesen tanulna	789	891			

Igen erős különbségek jelentkeztek az egyes nyelvek preferálásában az iskolázottság szintje szerint. (19. táblázat) A végzettség emelkedésével egyre gyakoribb volt az angol, egyre ritkább a német választása. A franciára és az olaszra esett szavazatok aránya is szoros pozitív összefüggést mutatott a magasabb iskolázottsággal.

Minden bizonnyal nem utolsó sorban az iskolázottsági szint hatását sejthetjük a mögött, hogy az életkor csökkenésével (valamint a település urbanizáltsági szintjének emelkedésével) növekszik az angol, valamint a francia és az olasz népszerűsége, és csökken a németé. (20. táblázat)

19. TÁBLA
Nyelvek népszerűsége iskolázottsági csoportokban (százalék)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	Középiskola	Főiskola, egyetem
Angol	29	43	47	60
Német	64	49	46	25
Francia	1	2	3	5
Olasz	1	1	3	4
Egyéb nyelv	5	5	1	6
Összesen	100	100	100	100
Szívesen tanulna	156	416	888	220

20. TÁBLA
Nyelvek népszerűsége életkori csoportokban (százalék)

	14-17 éves	18-30 éves	31-40 éves	41-50 éves	51-60 éves	60 év felett
Angol	49	56	47	51	40	30
Német	33	33	40	42	55	62
Francia	7	2	2	4	0	3
Olasz	6	6	8	1	1	0
Egyéb nyelv	5	3	3	2	4	5
Összesen	100	100	100	100	100	100
Szívesen tanulna	73	381	347	310	235	339

Végezetül azt is megkérdeztük interjúalanyainktól, hogy milyen megfontolások alapján választottak nyelvet. Az angol esetében az általános használhatóság és a nemzetközi jelentőség volt a meghatározó motívum. A németet választók is az általános használhatósággal és a nemzetközi jelentőséggel érveltek a leggyakrabban (de közel sem olyan gyakran, mint ahogy azt az angolnál tapasztaltuk), ugyanakkor az angollal képest nagyobb hangsúlyt kaptak a különféle kapcsolatokra utaló és/vagy érzelmi jellegű motívumok: németül beszélő ismerősök, barátok; a Magyarországra látogató német-ajkúak nagy száma; a németül beszélő népek szeretete; német nyelvterületre való utazás; stb. Még olyasféle, politikai kapcsolatokra hivatkozó indoklás is előfordult néhány alkalommal, amilyen a hervenes-nyolcvanas évek fordulóján az orosz nyelv választásának motívumai között találtunk: „ők (a németek? az osztrákok?) a barátaink, a szövetségeseink”.

Szemben a leginkább preferált angollal és némettel, amelyeknek választásánál a használhatóság gyakorlati szempontja volt a legfőbb motívum, a francia és az olasz esetében a nyelv szépsége volt vonzó, valamint – különösen az olasz esetében – a személyesebb jellegű, emocionális színezetű indoklások. Emellett a francia és az olasz voltak azok a nyelvek, amelyeknek választásánál a kulturális értékek megismerésének szempontja is viszonylag jelentősebb gyakorisággal felmerült.

Elmaradás a fejlett országoktól

Aligha lehetne nyelvenként százalékosan megadni valamiféle követelményhatárokat, amelyekhez mérnünk lehetne vagy kellene a magyarországi idegennyelv-tudást. Tudomásunk szerint ilyesféle számszerű követelményt sem itthon, sem külföldön nem állítottak fel. Bár egzakt mércék nem állnak előttünk, a külföldiek – nem utolsó sorban a médián keresztül megjelenő – véleményei egyértelműen azt tükrözik, hogy a hazai idegennyelv-tudás messze elmarad attól a szinttől, amely a külföldi partnerek, üzletemberek, turisták helyzetét megkönnyítené a magyarokkal való érintkezésben. Visszatérően megfogalmazódó panasz illetve kritika – egyébként igen sűrűn magyar oldalról is –, hogy az élet minden területén hiány van nyelveket jól beszélő (szak)emberekből.

Segíthetné a pontosabb helyzetfelmérést, ha (elérhető) lennének olyan statisztikák, amelyek alapján a nyelvtudás tekintetében összehasonlíthatók lennének egymással az egyes országok. Ilyen természetű megbízható és összevethető adat kevés országból van forgalomban, de éppen a szomszédos Ausztriában – a népszámlálások melléktermékeként – a hetvenes évek első felében és a kilencvenes években is publikáltak statisztikákat a lakosság idegennyelv-tudásáról.

1992-ben jelent meg az 1990 márciusában a nyelvtudás témakörében végzett osztrák mikrocenzus zárótanulmánya.³ Természetesen nagyon óvatosan kell eljárunk, ha magyarországi vizsgálatunk eredményeit össze akarjuk vetni ennek adataival. Mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy Ausztria nyelvi helyzete merőben más – lényegesen előnyösebb –, mint Magyarországé, hiszen állampolgárai eleve beleszületnek a német nyelvközösségbe, ráadásul német nyelvi bázisról a világszerte *lingua franca*-ként funkcionáló angol lényegesen könnyebben elsajátítható, mint magyar nyelvi háttérből. De módszertani problémák is nehezítik az összehasonlítást: az osztrák népszámlálásban más kérdéseket tettek fel, mint amelyeket mi a hazai felmérésben, és az sem hagyható figyelmen kívül, hogy egy kétezer fős minta reprezentativitása óhatatlanul elmarad a népszámlálási mikrocenzusokétól. Az összehasonlíthatósággal kapcsolatos fenntartások ellenére az osztrák adatok hasznos tájékoztatásul szolgálhatnak a magyarországi idegennyelv-tudás megítéléséhez.

Ausztriában 1990 márciusában a 15 éven felüli lakosság 58 százaléka jelzett valamilyen szintű ismereteket legalább egy idegen nyelvben (N = 5,9 millió). (A mi 1994-es vizsgálatunkban az ezzel távolról összevethető, de az osztrák felmérésétől eltérő kérdéssel nyert magyar adat 32 százalék.) Az osztrákok – természetesen a német kivételével – ugyanabban a sorrendben választják a nyugati nyelveket, mint a magyarok: angol nyelvi ismeretekről számolt be 53 százalék, franciáról 11 százalék, olaszról 5 százalék. 1974-hez, az előző idegennyelv-tudási mikrocenzushoz képest jelentős a növekedés, akkor ugyanis a következő mennyiségek mutatkoztak: angol – 44, francia – 9, olasz – 3 százalék.

Azon osztrákok közül, akik valamilyen szintű nyelvtudást jeleztek, mintegy 50 százalék nyilatkozott úgy, hogy legalább az egyik általa tanult idegen nyelvet – a

³ Fremdsprachenkenntnisse. Ergebnisse des Mikrocensus März 1990. Beiträge zur Österreichischen Statistik, Heft 1.063. Österreichisches Statistisches Zentralamt, Wien, 1992.

túlnyomó többségnél ez az angol volt – jól vagy nagyon jól tudja. Ez azt jelenti, hogy a kilencvenes évek első felében a teljes 15 éven felüli osztrák népességben 27 százalék körül volt a jó nyelvtudók aránya. Ha az osztrák felmérés „gut” és „sehr gut” minősítéseit megfeleltetjük a mi magyarországi felmérésünk „elbodogul egy idegen nyelven (3)”, „jól tud egy idegen nyelven (4)”, „nagyon jól tud egy idegen nyelven (5)” minősítéseinek, akkor a magyar mintában alig valamivel több, mint 12 százaléknyi jó nyelvtudót találunk. (Ebben a 12 százalékban nincsenek benne az egyébként legfőképpen 4 százalékot kitevő, jó nemzetiségi – német, szlovák, délszláv, román – nyelvtudók, és a valamelyik cigány változatot beszélők.) Nyilvánvaló tehát, hogy Magyarországon az idegen nyelvet jól tudók aránya messze elmarad (illetve legalábbis a kilencvenes évek közepén elmaradt) az Ausztriában tapasztalhatótól.

Az idegennyelv-tanítás hatékonyságát tükröző adat, hogy míg Ausztriában a fele azoknak, akik valamikor idegen nyelvet tanultak, jó nyelvtudónak minősítette magát, addig Magyarországon a valamikori nyelvtanulókból csak 37 százalék nyilatkozott úgy, hogy elbodogul, vagy jól, esetleg nagyon jól tud legalább egy idegen nyelven (a nemzetiségi és nem-nemzetiségi nyelvtudókat együtt véve). Míg Ausztriában a felsőfokú végzettségűek – a helyi meghatározás szerint: Akademiker und AHS-Absolventen – 81, illetve 77 százaléka jó vagy nagyon jó nyelvtudó legalább egy nyelvből, addig Magyarországon a legmagasabb iskolázottságúaknak is csak 41 százaléka értékelte legalább közepesre nyelvtudását (legalább egy nyelvből).

Egyedül az idegennyelv-tudás használata volt az a terület, ahol a hazai adatok kedvezőbbnek tűntek, mint az osztrák felmérés eredményei. Bár Ausztriában nagyobb arányban vannak a jó nyelvtudók, mint Magyarországon, a magyar (jó) nyelvtudók a munkában, a turistautak alkalmával és az élet egyéb területein is többet használják nyelvtudásukat, mint az osztrák (jó) nyelvtudók. Természetesen ebben a különbségben fontos szerepet játszik, hogy az osztrákoknak azokban a helyzetekben, ahol németül beszélhetnek, nem kell idegennyelv-tudásukat használniuk.

Az Ausztriával való – az összehasonlíthatóság érvényessége tekintetében kissé bizonytalan, mindazonáltal egy globális kép kialakítása szempontjából mindenképpen reális és hasznos – összevetés alapján azt vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy a hazai idegennyelv-tudással kapcsolatos panaszok és kritikák messzemenően megalapozottak. Aligha lehet kétséges, hogy a magyar lakosság idegen nyelvi ismeretei az élet szinte minden területén mind mennyiségi, mind minőségi szempontból elmaradnak attól a szinttől, amelyre a minél gyorsabb és minél zökkenőmentesebb EU-csatlakozás érdekében el kellene jutnunk. Ez a megállapítás annak ellenére is érvényes, hogy a mi vizsgálatunk adatai a kilencvenes évek közepéről származnak, és azóta a hazai nyelvtudási szint minden valószínűség szerint emelkedett (ha nem is olyan mértékben, mint azt az 1. táblázat számai jelzik).

Az elmaradás okai

Ahhoz, hogy a lemaradást leküzdhessek, és kedvező változásokat érhessek el az idegen nyelvi ismeretek elterjedtségében, nem árt röviden számba venni, hogy milyen körülmények vezettek a jelenlegi állapothoz.

1) Első helyen történelmi tényezőket kell említenünk. Nem kétséges, hogy a nyelvtanítás nagyfokú magyarországi hatástalanságának egyik döntő tényezője az évtizedeken keresztül az oktatás minden szintjén kötelező tárgyként tanított orosz nyelvvel szembeni ellenállás. Az oktatási rendszerre politikai-ideológiai megfontolásokból rátelepült kényszer, társulva a vasfüggöny következményeivel, a szintén politikai-ideológiai indíttatású nyugatellenességgel és az ország bezártságával, visszavetette a nyelvtanítást. És ami hosszú távú hatásaiban talán még nehezebben helyrehozható, megátolta az idegen nyelvekkel és az idegen nyelvi stúdiumokkal kapcsolatos pozitív attitűdök széleskörű elterjedését és erősödését.

A történelmi okok között arra a sajnálatos tényre is rá kell mutatnunk, hogy a kommunizmus évtizedeiben – nem utolsó sorban a politikai hatalom elnyomó lépéseinek következtében – a magyarországi nemzetiségi nyelvtudás igen jelentős mértékben visszaszorult.

2) Miután – mint ezt a mi adataink is hangsúlyosan jelezték – a nyelvtudás a legszorosabban összefügg az iskolázottsággal, második helyen oktatási rendszerünk egészének gyengeségeire kell felhívni a figyelmet. OECD-statisztikák szerint a nyelvtudás erősítésében alapvető szerepet játszó középfokú oktatásban, de még inkább a felsőfokú oktatásban a tanulók arányszámát és a beiskolázás előtt álló korosztály oktatási-képzési esélyeit tekintve, a fejlett országok listájának a legvégén kullongunk.⁴

A helyzetet jól jellemzi az Európai Unió szociális bizottságának 2000. évi jelentéstervezete: „A közhiedelemmel ellentétben a tagjelölt államok oktatási és szakképzési színvonala messze elmarad az uniós átlagtól, és a hetvenes évek óta alig fejlődik... Még rosszabb, hogy a fiatalok körében is nő a *skills gap*, a tudáskülönbség szakadéka, mind kevesebb a valóban korszerű tudású és folyamatos átképzésre alkalmas ember... Az oktatási és szakképzési fejletlenség rontja a közép-európai országok uniós csatlakozási esélyeit és növeli az olcsó munkaerő miatt érzett nyugati aggodalmakat...”⁵

3) Az oktatás lehetőségeit és eredményességét természetesen erősen behatárolja a nyelvtanárok száma. A vonatkozó hazai adatok azt jelzik, hogy egyfelől a tanárok nyelvek szerinti összetétele egyelőre kevésbé felel meg az igényeknek, másfelől – különösen a nyelvtudást és általában az idegen nyelvek iránti nyitottságot megalapozni és az életkorból adódó fogékonyságot elvileg kihasználni képes általános iskolában – túl alacsony a nyelvtanárok száma ahhoz, hogy az eredményesebb oktatáshoz szükséges magasabb óraszámot lehessen idegen nyelveket tanítani.⁶ A kedvezőtlen helyzet okait nyelvtanárok egyetemi-főiskolai képzésének mennyiségi korlátaiban és a képzés fő irányainak a (várható) keresleti igényekkel kevésbé számoló kijelölésében kell a keresnünk.

Az a sokféle kontextusban megfogalmazott körülmény sem erősítette a nyelvtanár-tanuló arányt, hogy a nyelvtanári diplomával rendelkezők jelentős hányada – a ked-

4 Education at a Glance. Indicators of Education Systems. Centre for Educational Research and Innovation. OECD 1995: Participation in formal education, Table PO1 (A1), p. 125.; Schooling expectancy for a 5 year-old child (1992). Chart PO1, p. 128.

5 EU értékelés. *Népszabadság*, 2000, október 21.

6 Az adatok forrása: Statisztikai tájékoztató. Alapfokú oktatás, 1993/94. Bp., MKM, 1995. Statisztikai tájékoztató. Középfokú oktatás, 1993/94. Bp., MKM, 1994.

vezőtlen kereseti lehetőségek miatt – elhagyta a pedagógusi pályát, különösen, ha kurrens nyugati nyelvekről volt szó.

4) Erről ugyan közelebbi betekintés és mélyebb tanulmányok nélkül semmiképpen sem lehet biztonsággal nyilatkozni, mindenesetre kérdés, vajon a magyarországi idegennyelv-tudás kedvezőtlen helyzetében nem játszik-e szerepet az alkalmazott pedagógiai-nyelvoktatási módszerek elavultsága, megkopottsága és a modern nyelvoktatási technikák hiánya. Ez a feltevés egyfelől a nyelvtanárok egyetemi-főiskolai képzésének színvonalát, másfelől a továbbképzés lehetőségeit, továbbá az oktatási intézményekben rendelkezésre álló eszközöket (tankönyvek, számítógépek, nyelvi laboratóriumok felszereltsége, internet-elérhetőség stb.) érinti.

5) Az iskolán kívüli idegennyelv-oktatás pillanatnyilag mind mennyiségi, mind minőségi szempontból áttekinthetetlen. Nem vitatva, hogy a hivatalos iskolarendszer mellett szép számban akadnak kiváló nyelvoktató intézmények, eredményes vállalkozások, jól felkészült tanárok, a hirdetések alapján úgy tűnik, nem kevés az olyan nyelviskola, amely azt ígéri, hogy „csoda”-módszerekkel káprázatosan rövid idő alatt, ráadásul a tanulóktól semmiféle erőfeszítést nem igényelve ér el fényes eredményeket.

6) A nyelvtudás hiányának vagy alacsony színvonalának vannak bizonyos társadalom-lélektani okai is. Az egyik ezek közül a gyakran még mindig tetten érhető etnocentrikus világnézet, az idegen- és külföldellenesség, a nemzeti gőg és előítélet, a másság iránti nyitottság hiánya, ami közvetve vagy közvetlenül mind az idegen nyelvi tanulmányok ellen hangol. Tömegességénél fogva azonban ennél bizonyára sokkal fontosabb szubjektív tényező a motiválatlanság, vagyis az, hogy az állampolgárok nem kis hányadában igen kevésbé tudatosult a nyelvtudás szükségessége, továbbá a nagyon széles körű szellemi restség, amely visszahátrál mindennemű erőfeszítéstől, és amelytől teljesen idegen a fejlett nyugati világban természetes „*life long learning*” gondolata. Az emberek jelentős része – beleértve olyan magasan iskolázottakat is, akik egyébként fontosnak tartják az idegen nyelvi ismereteket – mintha nem akarná tudomásul venni, hogy a nyelvtanulás óhatatlanul fáradsággal, komoly energiárafordítással jár; ezért is lehet közönségük a „csoda”-módszerek hirdetőinek. De ide sorolhatjuk az önértékelés zavarait is, amelyek abban mutatkoznak meg, hogy sokan, irracionálisan túlértékelve idegen nyelvi ismereteiket, igen kevéssel is beérik. Mindezen társadalom-lélektani tényezőkkel összefüggésben a családi nevelés és az iskola felelősségét kell hangsúlyoznunk.

7) Végül, de nem utolsó sorban az is gondot okoz, hogy a munkaerőpiacon egyelőre még mindig kevés az olyan munkahely, illetve munkakör, amely nyelvtudást igényel, illetve nem elég szigorú a követelményszer. Bár már számos szak esetben megkövetelik az egyetemi felvételinél a nyelvvizsgát, és bár számos álláshirdetés az alkalmazás feltételeként írja elő a nyelvtudást, sűrűn előfordul, hogy az idegen nyelvi ismeret se nem követelmény, se nem hasznosul. Gyakran megtörténik, hogy a nyelvvizsga-igazolások nem a munkában ténylegesen működtetett nyelvtudást fednek, hanem csupán jogcímként szolgálnak extra javadalmazások megszerzéséhez.

TERESTYÉNI TAMÁS